

مقاله اصلی

## اثربخشی بسته غنی سازی ارتباطات خانواده‌های ازدواج مجدد بر عملکرد خانواده آنها

تاریخ دریافت: ۹۸/۱۱/۱۳ - تاریخ پذیرش: ۹۸/۱۲/۰۶

### خلاصه

**مقدمه:** با در نظر گرفتن آمار بالای طلاق و لزوم ازدواج مجدد، وجود ارتباطات بین فردی و درون خانوادگی و تاثیر آن بر عملکرد خانواده های ازدواج مجدد انکارناپذیر است، با توجه به اهمیت موضوع، این پژوهش با هدف بررسی اثربخشی مداخله مبتنی بر غنی-سازی ارتباطات بر عملکرد خانواده در خانواده‌های ازدواج مجدد در شهر خرم‌آباد انجام شد.

**روش کار:** روش این پژوهش نیمه‌آزمایشی و طرح پیش‌آزمون-پس‌آزمون با گروه کنترل و آزمون پیگیری بود. جامعه آماری پژوهش را تمام خانواده‌های ازدواج مجدد با حداقل یک فرزندخوانده به تعداد ۳۶۵۴ خانواده در سال ۱۳۹۷ در شهر خرم‌آباد تشکیل دادند که ۲۰ خانواده در دو گروه آزمایش و گواه به صورت تصادفی ساده جایگزین شدند. آزمودنی‌ها پرسشنامه عملکرد خانواده مک مستر را تکمیل کردند. والدین در گروه آزمایش تحت آموزش بسته غنی سازی ارتباطات در ۱۲ جلسه ۱۲۰ دقیقه‌ای در ۵ هفته قرار گرفتند. تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از آزمون تحلیل اندازه‌گیری مکرر در نرم افزار SPSS نسخه ۲۵ انجام گرفت.

**نتایج:** نتایج نشان دهنده اثر بخش بودن بسته غنی‌سازی ارتباطات بر بهبود عملکرد خانواده در خانواده‌های ازدواج مجدد بود.

**نتیجه‌گیری:** استفاده از بسته غنی‌سازی ارتباطات خانواده‌های ازدواج مجدد می‌تواند به بهبود عملکرد خانواده کمک کند.

**کلمات کلیدی:** خانواده‌های ازدواج مجدد، بسته غنی‌سازی، عملکرد خانواده، غنی‌سازی ارتباطات.

گوهر سواری<sup>۱</sup>  
کوروش گودرزی<sup>۲\*</sup>  
مهدی روزبهانی<sup>۳</sup>

<sup>۱</sup>گروه مشاوره، واحد بروجرد، دانشگاه آزاد اسلامی، بروجرد، ایران

<sup>۲</sup>گروه روان شناسی، واحد بروجرد، دانشگاه آزاد اسلامی، بروجرد، ایران (نویسنده مسئول)

<sup>۳</sup>گروه رفتار حرکتی، واحد بروجرد، دانشگاه آزاد اسلامی، بروجرد، ایران

Email: k.goodarzy@gmail.com



## مقدمه

مورد توجه روانشناسان و مشاوران خانواده است که بیست سال تحقیق و کار بالینی را پشت سر گذاشته است (۶). در یک ازدواج مجدد اعضا با به وجود آوردن یک رابطه مثبت و سازگارانه می‌توانند به بهبود عملکرد خانواده بپردازند. برخی از والدین خوانده‌ها با فرزند خوانده دچار تعارض می‌شوند، به طوری که فرزند با مادر خود ارتباط مؤثر داشته ولی با پدر خوانده ارتباط متعارضانه‌ای را تجربه می‌کند (۷). آلونگا (Alogna) با طراحی رویکرد زیر سیستم‌ها به بررسی عمقی ارتباط بین والدخوانده و فرزندخوانده پرداخته است و در آن با بها دادن به فرزندخوانده در عرصه‌های مختلف توسط والدخوانده سعی در شناخت روحیات و مقتضیات عاطفی فرزندخوانده تاکید شده است، این رویکرد به عنوان یک رویکرد سیستمی خانواده درمانی در عرصه تقویت روابط اعضای خانواده خوانده‌ها مؤثر واقع شده است (۸). روابط بین هر عضو خانواده خوانده با سایرین می‌تواند به طرز قابل توجهی متفاوت باشد یک همسر به طور متفاوت با همسر، فرزندخوانده و فرزندان خود ارتباط برقرار می‌کند؛ و یا دیگر اعضا این چنین رفتاری را در خانواده‌ها خوانده‌ها پیگیری می‌کنند (۹). این رفتارهای متعارضانه به کاهش ارتباطات صمیمی در خانواده‌های بازسازی شده می‌انجامد و در نتیجه مشکلات بین فردی برای همه اعضا در این خانواده‌ها به وجود می‌آید. تعارض بین خانوادگی رفتارهای پرخطر، پرخاشگری، خشونت، وابستگی‌های غیر ایمن، بروز باورهای ناکارآمد در بین فرزندخوانده و والدخوانده‌ها را ایجاد می‌کنند و ارتباط مستقیمی بین عملکرد خانواده خوانده‌ها با رفتار متقابل والد و والدخوانده وجود دارد (۱۰). ازدواج مجدد و تشکیل خانواده خوانده در بین زوجینی که در خانواده‌های مختلف پرورش یافته‌اند با ورود یک فرزند از ازدواج مجدد می‌تواند تعارضات زمینه‌ای را در فرد ایجاد کند که عمده این تعارضات با سن و جنسیت فرزندخوانده مرتبط بوده، به طوری که سطح این تعارضات در برخی موارد با سطح آموزش و رویکردهای تربیتی پیشین نیز می‌تواند

قرن بیست یکم قرن تغییر و تحول بوده و این تحولات در برخی از افراد به طور کامل تطبیق پیدا نکرده است و حوزه این تحولات به استفاده از امکانات زندگی، تغییرات روانی ناشی از ارتباطات گسترده، نیاز به مهاجرت، ارتباط با افراد و محیط جدید، تحولات اقتصادی و اجتماعی و بخش اعظمی از آن به محیط خانواده و روابط خانوادگی بر می‌گردد (۱). عدم سازگاری برخی از خانواده‌ها با این تحولات به بروز آسیب‌های مختلفی در سبک زندگی و حل مسائل می‌انجامد. خانواده یک رکن مؤثر در جامعه در بنیان گذاری توسعه و تعالی قلمداد می‌شود که به دلیل عدم سازگاری با تحولات به شدت آسیبپذیر است. با بروز تحولات اجتماعی، مسائلی چون تعارضات زناشویی، تعارض با همسالان منجر به رشد آسیب‌های خانوادگی شده و فروپاشی بنیاد خانواده‌ها و در نتیجه طلاق زوجین و رشد خانواده‌های مطلقه در جامعه را حاصل می‌آورد؛ پدیده طلاق که در جوامع مختلف رشد بسزایی را داشته در دهه گذشته به ثبات نسبی ۵۰٪ رسیده است (۲). که این ثبات نسبی محققین را به سمت بررسی عوامل مؤثر بر بازسازی خانواده‌ها و بررسی مسائل و رویکردهای مؤثر بر ثبات در برقراری ارتباطات بین فردی و درون خانوادگی در این خانواده‌ها سوق داده است (۳). با بررسی‌های انجام شده در حوزه ازدواج مجدد برخی از اختلالات روان‌شناختی ناشی از ازدواج اول به محیط زندگی خانواده‌های بازسازی شده وارد شده و طیف وسیعی از اختلالات را در بین اعضای خانواده‌های بازسازی شده ایجاد کرده است (۴). برخی از مشکلات همانند ترس از دست دادن، طلاق مجدد، ناسازگاری با زندگی جدید در این خانواده‌ها پررنگ‌تر و به موجب آن برنامه ریزی و درمان را برای این خانواده‌ها با مشکل مواجه کرده است (۵). عملکرد خانواده از خصوصیات روانشناختی است که در بین خانواده خوانده‌ها به دلیل شرایط و مشکلاتی که با آن رو در رو هستند مطرح می‌شود. عملکرد خانواده یکی از متغیرهای

یک سیستم در نظر گرفته شده که دارای زیر مجموعه‌ای از روابط همپوشانی بین فردی هستند و این موضوع به عنوان یک بینش کلی در خصوص بهبود عملکرد خانواده در بین خانواده خواننده‌ها توسط برووینگ و آرتلت (Browning & Artelt) نیز به شکلی توسعه یافته طراحی و اجرا شده است (۱۷). این طرح ابتدا سطوح ارتباطاتی که بین خانواده خواننده با والدین زوجین وجود دارد پرداخته و سپس عملکرد هر یک از اعضا را بر بهبود مشکلات خانواده‌ها به طور جداگانه می‌سنجد؛ این مدل به عنوان مدل ده مرحله‌ای درمان خانواده خواننده‌ها معرفی شده است (۱۸). علاوه بر این پیپرنو (Papernow) در رویکرد سیستماتیک هفت مرحله‌ای خود یک مدل درمانی با رویکرد خانواده سیستمی مبتنی بر تئوری گشتالت، طراحی کرد. در این رویکرد درمانی با استفاده از تعامل بین اعضای خانواده پدری (به ویژه خانواده غیر صلبی) در مورد ساختار خانواده بازسازی شده بحث می‌شود، و در ۳ فاز و ۷ مرحله به ترتیب: فاز اولیه (مرحله اول رؤیایزدایی، مرحله دوم، تشبیه، سوم آگاهی)، فاز میانی (مرحله چهارم؛ تحرک و مرحله پنجم: عمل) و فاز پایانی (مراحل ششم پیگیری و هفتم قطع مداخله) طراحی شد. این رویکرد، یک رویکرد پدیده شناختی است که در زمینه درمان و آموزش خانواده خواننده‌ها مؤثر واقع شده است (۱۹، ۲۰).

با توجه به اینکه فرزندخوانده‌ها از نظر ژنتیکی، مذهبی، تحصیلات، سطح اجتماعی با هویت والدخواننده‌ها متمایز هستند، بروز این دست تفاوت‌ها به کاهش سازگاری اجتماعی، نقص در عملکرد خانواده و تعارض بین فرزند خواننده و والدخواننده‌ها می‌انجامد. در عمده جمعیت فرزندخوانده‌های نوجوان بروز مشکلات رفتاری، مصرف مواد، عملکرد تحصیلی پایین، شایستگی اجتماعی پایین در اثر تجربه فرزند طلاق بودن همواره وجود دارد که این تجربه می‌تواند سطح ارتباط بین آنان با والدخواننده را تحت تأثیر قرار دهد و علاوه بر این سطح مهارت‌های اجتماعی/ارتباطی، عملکرد تحصیلی و سازگاری روانشناختی فرزندخوانده‌ها را با اختلال روبرو می‌کند (۲۱). لذا بنا بر پژوهش‌هایی که تا کنون انجام شده است غنی سازی روابط خانواده‌های

مرتبط باشد (۱۱). در برخی موارد در خانواده‌های بازسازی شده بروز روابط متعارضانه بین فرزندخوانده با فرزند مادر/پدر خواننده به وجود می‌آید، که پژوهش پیکرینگ و ساندرز (Pickering & Sanders) نشان داده است، در صورتی که والد خواننده‌ها در راستای همبستگی بین فرزند خود و فرزندخوانده تلاش بیشتری داشته باشند، تعارض بین والد و فرزندخوانده در خانواده خواننده‌ها با فرزند از هر دو زوج (فرزند اصلی زن یا مرد) کمتر از سایر خانواده‌های بازسازی شده است (۱۲).

روش‌های درمانی خانواده عموماً به نگرش در مورد عملکرد خانواده می‌پردازند. عملکرد خانواده به عنوان یک رکن مهم در برقراری ارتباط بین فردی و درون خانوادگی تلقی می‌شود، خانواده‌هایی که عملکرد خانوادگی پایین دارند معمولاً دچار اختلالات خانوادگی هستند که سطح بروز هیجانات، ارتباطات مثبت و نقش افراد در آن ضعیف و دچار نقص است (۱۳). در خانواده‌های بازسازی شده از طریق ازدواج مجدد حدود ۵ سال طول می‌کشد تا مادرخوانده بتواند به خوبی با فرزند همسر ارتباط برقرار کند، که این موضوع نشان می‌دهد اختلال در ارتباطات و کنترل عواطف در بین خانواده‌های بازسازی شده زیاد است و باعث ایجاد عملکرد ضعیف در روابط بین مادرخوانده با فرزندخوانده می‌شود (۱۴). تاروجا (Taroja) در پژوهش خود نشان می‌دهد پذیرش فرزند از ازدواج مجدد می‌تواند بر کاهش ارتباط مؤثر با فرزند اصلی منجر شود و در نتیجه عملکرد خانواده را در برخی از خانواده‌ها با الگوی خانوادگی خاص کاهش دهد (خانواده‌های گسترده) (۱۵). مک آدامز و همکاران در سال ۲۰۱۵ نشان داده‌اند خانواده‌های دارای فرزندخوانده به احتمال بیشتری مبتلا به افسردگی می‌شوند و این افسردگی بر بروز آسیب‌های روانی بر فرزند اصلی یکی از والدین یا فرزند همسر او اثرگذار است (۱۶).

در این راستا در ۳۰ سال گذشته رویکردهای سیستماتیک خانواده درمانی مختلفی در خصوص درمان و پیشگیری از مشکلات و چالش‌های خانواده‌ها طراحی و نتایج موفقیت آمیزی نیز کسب کرده‌اند. در این رویکردها خانواده به عنوان

بازسازی شده به خوبی رونق نیافته است و نمی‌توان از یک بسته غنی سازی عالی در این خصوص برای خانواده‌های بازسازی شده همانند بسته‌های غنی سازی خانواده‌های عادی بهره برد.

حال بر اساس مطالب مطرح شده این دیدگاه حاصل می‌شود که آسیب پذیری خانواده‌های بازسازی شده به مراتب بیشتر از سایر خانواده‌های عادی است و نیاز به طرح‌های درمانی، مشاوره‌ای و آموزشی بیش از پیش باید مورد توجه و اقدامات سازمان دهی شده بر پایه راهنمای غنی سازی خانواده‌های بازسازی شده قرار بگیرد؛ لذا نیاز به واریسی دقیق و آگاهی بخشی در مورد بهبود عملکرد خانواده‌های بازسازی شده در ایران وجود دارد. همچنین با در نظر محدودیت در پژوهش‌هایی که مداخلاتی مبتنی بر بهبود عملکرد خانواده‌های ازدواج مجدد را بررسی کرده‌اند، اهمیت ارزیابی مداخله مبتنی بر واکاوی مشکلات خانواده‌های ازدواج مجدد بر عملکرد خانواده ضروری است، که این سوال مطرح می‌شود که آیا مداخله مبتنی بر واکاوی مشکلات خانواده‌های ازدواج مجدد بر عملکرد خانواده تأثیر دارد؟

**روش کار**

روش این پژوهش از نوع نیمه‌آزمایشی با طرح پیش‌آزمون و پس‌آزمون با گروه گواه و آزمون پیگیری بود. جامعه آماری این پژوهش در مرحله کمی شامل کلیه خانواده‌های بازسازی شده (بر پایه ازدواج مجدد و دارای حداقل یک فرزند از ازدواج پیشین) شهر خرم‌آباد در سال ۱۳۹۷ به تعداد ۳۵۶۸ خانواده (طبق آمار ثبت احوال استان لرستان) است که پس از اخذ کد اخلاق از کمیته علوم پزشکی دانشگاه آزاد واحد لرستان از جامعه آماری ۲۰ خانواده (۱۰ خانواده گروه آزمایش، ۱۰ خانواده گروه گواه) با استفاده از روش نمونه‌گیری غیر تصادفی در دسترس به عنوان گروه نمونه و روش نمونه‌گیری تصادفی ساده به عنوان گروه جایگزین انتخاب شدند. معیارهای ورود به پژوهش عبارت بودند از: (۱) کسب رضایت نسبت به آموزش؛ (۲) در دسترس بودن، در صورت نیاز به آزمون مجدد؛ (۳) شرط داشتن ازدواج مجدد حداقل در یکی از زوجین؛ (۴) شرط داشتن فرزند از ازدواج قبلی در حداقل یکی از زوجین؛ و معیارهای خروج از پژوهش عبارت بودند از: (۱) رضایت کم نسبت به آموزش؛ (۲) نداشتن شرایط کلی اجرای آموزش؛ (۳) بدون ازدواج مجدد؛ (۴) والدین ازدواج مجدد بدون فرزند از ازدواج پیشین؛ (۵) نداشتن شرایط جسمی یا روانی مناسب جهت ورود به آزمون. در این پژوهش تلاش بر آن بوده که مسائل اخلاقی پژوهش، همچون رازداری در مورد اطلاعات خانواده‌های بازسازی شده رعایت شود و اطمینان داده شده است که همکاری آن‌ها با محقق هیچگونه مخاطره‌ای برای روند زندگی آن‌ها نداشته باشد. در این پژوهش سعی در حفظ اطلاعات مراجعه کنندگان شده است. کد اخلاق به شماره IR.IAU.B.REC. 1397.056 تحت تأیید کمیته اخلاق پزشکی دانشگاه آزاد بروجرد کسب شد. پس از انتخاب شرکت کنندگان جهت رعایت ملاحظات اخلاقی به شرکت کنندگان پژوهش، اطلاعات مختصری در مورد زمینه موضوع پژوهش و هدف انجام پژوهش ارائه شد، به آنها اطمینان داده شد که نتایج پژوهش به صورت نتیجه‌گیری کلی و نه فردی منتشر خواهد شد و همچنین آنها اختیار کامل دارند در پژوهش شرکت نکنند و یا هر مرحله که بخواهند از ادامه پژوهش انصراف دهند و کسب رضایت کتبی شرکت کنندگان انجام شد. نتایج این پژوهش در حوزه موضوع پژوهش به کار گرفته می‌شود. هیچ گونه اطلاعاتی از خانواده‌ها به بیرون از پژوهش منتقل نمی‌شود. سعی در آگاه کردن نمونه مورد مطالعه در زمینه استفاده از نتایج تکمیل پرسشنامه‌ها شده است. سعی بر این بوده که اصول اخلاقی مربوط به عناوین که به جمع‌آوری اطلاعات انجامیده است، رعایت شود. در نوشتار این پژوهش سعی شده از اصول اخلاقی تقدم فهم کامل قبل از نقد محققین پیشین و تحقیقات انجام شده آن‌ها بهره گرفته شود.

بازسازی شده به خوبی رونق نیافته است و نمی‌توان از یک بسته غنی سازی عالی در این خصوص برای خانواده‌های بازسازی شده همانند بسته‌های غنی سازی خانواده‌های عادی بهره برد.

حال بر اساس مطالب مطرح شده این دیدگاه حاصل می‌شود که آسیب پذیری خانواده‌های بازسازی شده به مراتب بیشتر از سایر خانواده‌های عادی است و نیاز به طرح‌های درمانی، مشاوره‌ای و آموزشی بیش از پیش باید مورد توجه و اقدامات سازمان دهی شده بر پایه راهنمای غنی سازی خانواده‌های بازسازی شده قرار بگیرد؛ لذا نیاز به واریسی دقیق و آگاهی بخشی در مورد بهبود عملکرد خانواده‌های بازسازی شده در ایران وجود دارد. همچنین با در نظر محدودیت در پژوهش‌هایی که مداخلاتی مبتنی بر بهبود عملکرد خانواده‌های ازدواج مجدد را بررسی کرده‌اند، اهمیت ارزیابی مداخله مبتنی بر واکاوی مشکلات خانواده‌های ازدواج مجدد بر عملکرد خانواده ضروری است، که این سوال مطرح می‌شود که آیا مداخله مبتنی بر واکاوی مشکلات خانواده‌های ازدواج مجدد بر عملکرد خانواده تأثیر دارد؟

## روش کار

روش این پژوهش از نوع نیمه‌آزمایشی با طرح پیش‌آزمون و پس‌آزمون با گروه گواه و آزمون پیگیری بود. جامعه آماری این پژوهش در مرحله کمی شامل کلیه خانواده‌های بازسازی شده (بر پایه ازدواج مجدد و دارای حداقل یک فرزند از ازدواج پیشین) شهر خرم‌آباد در سال ۱۳۹۷ به تعداد ۳۵۶۸ خانواده (طبق آمار ثبت احوال استان لرستان) است که پس از اخذ کد اخلاق از کمیته علوم پزشکی دانشگاه آزاد واحد لرستان از جامعه آماری ۲۰ خانواده (۱۰ خانواده گروه آزمایش، ۱۰ خانواده گروه گواه) با استفاده از روش نمونه‌گیری غیر تصادفی در دسترس به عنوان گروه نمونه و روش نمونه‌گیری تصادفی ساده به عنوان گروه جایگزین انتخاب شدند. معیارهای ورود به پژوهش عبارت بودند از: (۱) کسب

بالاترین نمره ۲۴۰ و نشان دهنده عملکرد بهینه در خانواده است.

پروتکل مشاوره به صورت برگزاری ۱۲ جلسه غنی‌سازی ارتباطات ماحصل واکاوی مشکلات بین فردی و درون خانوادگی خانواده‌های بازسازی شده محقق ساخته است. بعد از مشخص شدن گروه آزمایش و گواه به منظور هماهنگی با والد/خواننده جهت شرکت در جلسات آموزش مقرر شد، گروه آزمایش هر هفته دو جلسه ۶۰ دقیقه‌ای را در رده‌های آموزش خانواده‌های ازدواج مجدد شرکت کند. به منظور دریافت نمرات پیش آزمون از هر دو گروه پرسشنامه توسط والدین در حضور پژوهشگر اجرا شد. با هدف انجام مداخله برای تعیین اثربخشی بسته غنی‌سازی ارتباطات خانواده‌های بازسازی شده ۱۲ جلسه‌ی آموزش داده شد. در واقع پروتکل ۱۲ جلسه‌ای مشاوره خانواده‌های ازدواج مجدد طی واکاوی مشکلات بین فردی و درون خانوادگی جهت بهبود روابط خانوادگی ازدواج مجدد توسط پژوهشگر در رساله دکترا تدوین شده است. زمان هر جلسه ۱۲۰ دقیقه و هفته‌ای دو جلسه در مرکز مشاوره بنیاد شهید در خرم آباد اجرا شد. گروه گواه هیچ گونه آموزشی دریافت نکرده و بعد از اتمام جلسات آموزشی؛ نمرات پس آزمون و یک ماه بعد از پس آزمون نمرات پیگیری از هر دو گروه اخذ شد.

ابزار اصلی مورد استفاده در این پژوهش، آزمون عملکرد خانواده است که تحقیقات مختلف داخلی و خارجی اعتبار و پایایی این آزمون را موردسنجش قرار داده و تائید نموده‌اند. پرسشنامه سنجش عملکرد خانواده‌ی مک مستر یک پرسشنامه ۶۰ سوالی است که برای سنجیدن عملکرد خانواده بر مبنای الگوی مک مستر که قبلاً ذکر شد، تدوین شده است. این ابزار در سال ۱۹۸۳ توسط اپشتاین، بالدوین و بیشاب (۲۲) با هدف توصیف ویژگی‌های سازمانی و ساختاری خانواده تهیه شده است که توانایی خانواده را در سازش با حوزه وظایف خانوادگی با یک مقیاس خود گزارش دهی، مورد عملکرد و ارزیابی قرار می‌دهد. این آزمون پس از تهیه توسط اپشتاین و همکاران (۲۲) بر روی یک نمونه ۵۰۳ نفری اجرا گردید. دامنه ضریب آلفای خرده مقیاس‌های آن بین ۰/۷۲ تا ۰/۹۲ بدست آمد که همسانی درونی نسبتاً خوبی را نشان می‌دهد. در ایران این پرسشنامه به اشکال مختلف بررسی و دارای روایی گزارش شد، به طوری که روایی این پرسشنامه در پژوهش یوسفی (۱۳۹۱) دارای روایی محتوایی و همسانی درونی (۰/۸۳) و گزارش شد. برای نمره گذاری آزمون، به هر سؤال ۱ تا ۴ نمره با استفاده از این کلید واژه‌ها داده می‌شود: کاملاً موافقم: ۱، موافق: ۲، مخالف: ۳ و کاملاً مخالف: ۴ به سوال‌ها (یا عباراتی) که توصیف عملکرد ناسالم‌اند. کمترین نمره در این پرسشنامه ۶۰ که نشان دهنده عملکرد ضعیف خانواده و

### جدول ۱. پروتکل غنی‌سازی ارتباطات خانواده‌های بازسازی شده/ازدواج مجدد (محقق ساخته)

جلسات	محتوای جلسات	توصیف جلسات
۱	-تعریف خانواده‌های ازدواج مجدد -آشنایی اعضا با هم	همزمان با آشنایی با افراد گروه، معرفی مدرس به والدین، بیان اهداف شرکت در برنامه روابط خانوادگی ازدواج مجدد، ذکر مشکلات ارتباطی خانواده‌ها در ازدواج مجدد؛ تکمیل پرسشنامه عملکرد خانواده توسط زوجین
۲	-ویژگی‌های خانواده‌های ازدواج مجدد - مراحل شکلگیری خانواده‌های ازدواج مجدد	ساختار پیچیده خانواده‌های ازدواج مجدد؛ تاریخچه پیچیده اعضای خانواده‌های ازدواج مجدد؛ تفاوت در آداب و رسوم خانواده‌های ازدواج مجدد بررسی شد. مراحل شکلگیری: مرحله رویاپردازی؛ غوطه‌وری، آگاهی، تغییر پذیری، عمل، تماس و ثبات

تعریف ژنوگرام و ترسیم ژنوگرام به عنوان مثال موردی؛ انواع مثلث ها، از جمله مثلث کودک، پدر اصلی، مادر خوانده، فرزندان، مادر، نامادری، شوهر، همسر سابق، همسر جدید و ارائه کاربرد گ جهت شناسایی مثلثهای درون خانوادگی	ترسیم ژنوگرام، شناسایی مثلثهای خانواده‌های ازدواج مجدد	۳
تعریف تمایزیافتگی، همجوشی، بریدگی، گسلس	-شناسایی مرتبط ترین مثلث -آموزش مفهوم تمایزیافتگی -کاهش روابط مثلثی از طریق معکوس سازی آزمایشی	۴
تمرکز بر خود، تمرکز بر روابط دوتایی، علت شکلگیری مثلث و خنثی سازی جریان عاطفی مثلث	-آموزش راهبردهای صمیمیت و نزدیکی بیان مشکلات زوجین	۵
تعریف روابط، تمرکز بر روابط درست، منصفانه و دوستانه؛ وقت گذاری ها، تمرکز بر ایجاد و رشد محبت قبل از تاکید بر نظم و انضباط	و آموزش مهارت‌های زوجین بیان مشکلات زوجین	۶
سبک‌های دلبستگی زوجین و ارتباط آن با مشکلات آنها و آموزش مهارت‌های صمیمیت زوجین	و آموزش مهارت‌های زوجین	۷
آموزش مهارت ارتباط مؤثر مذاکره، همدلی و آموزش مهارت حل مسئله و تصمیم گیری	مشکلات ارتباطی همسران با خانواده اصلی	۸
حضور خانواده اصلی در آموزش آموزش مفهوم گسلس، تنیدگی، تفکیک خویشتن و نقش آدر ارتباط با مشکلات خانواده اصلی	مشکلات ارتباطی همسران با خانواده اصلی	۹
تغییر قوانین خانواده اصلی و رابطه با فرزندان آموزش خانواده اصلی در عدم دخالت در تربیت فرزند خوانده ذکر مشکلات ارتباطی فرزند خوانده ها و والدخوانده ها در ازدواج مجدد؛ وضعیت دشوار فرزندخوانده ها؛ نیازهای اساسی انسان (نیاز به محرک، نیاز به سازماندهی، نیاز به جایگاه) آموزش داده شد.	-مشکلات ارتباطی والدین و فرزندخوانده ها -فرزندپروری در دنیای دموکراتیک	۱۰
پسندیده والد اصلی مسئولیت فرزند را به عهده بگیرد؛ به کودک امکان ابراز احساسات نسبت به والد غایب را در حضور والدخوانده بدهد؛ والدخوانده شایستگی خود را در تربیت فرزندخوانده نداند؛ بدگویی نکردن در باره والد غایب؛ همدلی با کودک در جهت کاهش رنج فقدان های گذشته پرداخته شد.	مکمک به کودکان در خانواده های ازدواج مجدد -مهارت های ارتباطی -راهبردهای ایجاد صمیمیت و نزدیکی والدخوانده و فرزندخوانده	۱۱
چگونگی صحبت والدخوانده و فرزندخوانده؛ چگونگی ارتباط همسر قبلی با والد مشترک در رابطه با رشد فرزندخوانده وقت گذاری رودرو؛ پروژهای دونفری. کاربرد قرارداد وابستگی چیزی در مقابل چیزی؛ راه کارهای آموزشی جهت تسهیل دلبستگی ایمن در فرزندخوانده ها	-آموزش تقویت احساس تعلق، توانمندی، ارزشمندی و دلگرمی	
افزایش عملکرد خانواده های بازسازی شده در اصول مدیریت منابع مالی معرفی فاکتورهای لازم برای مدیر مالی در خانواده بررسی تکنیک های اولویت بندی و ضرورت شناسی صرف هزینه در خانواده معرفی مدیریت هزینه از دیدگاه سنتی (زن ها) و مدرن (مردها)	مشکلات اقتصادی	

---

شیوه های برنامه ریزی اقتصادی برای آینده	
نیاز به مشاور اقتصادی خانواده در فصول سال	بهبود شیوه های مدیریت
افزایش دانش اقتصادی خانواده در بین اعضای خانواده های بازسازی شده	مالی
تعامل اقتصادی بین اعضای خانواده از نظر درآمد زایی، اشتغال زایی، صرف هزینه ها	۱۲

---



**نتایج**

داده‌های حاصل از پژوهش با استفاده از تکنیک‌های آمار توصیفی (میانگین و انحراف معیار) و آمار استنباطی (نرمال بودن داده‌ها، آزمون همگنی واریانس، آزمون موجلی با تحلیل واریانس به روش اندازه گیری مکرر و آزمون تعقیبی LSD) توسط نرم افزار SPSS نسخه ۲۵ تجزیه و تحلیل شد. طرح پژوهش حاضر پیش آزمون-پس آزمون و پیگیری با گروه گواه بود. میانگین و انحراف معیار سن (والد/خواننده) در گروه آزمایش و گواه در جدول (۲) قابل مشاهده است.

**جدول ۲. آمار توصیفی سن در دو گروه آزمایش و**

**گواه**

مؤلفه	گروه آزمایش	گروه گواه
سن مادر/خواننده	۳۵/۷ ± ۳/۹۷	۴۴ ± ۶/۸۴
سن پدر/خواننده	۴۶/۱۰ ± ۱۲/۵۸	۴۳/۸۰ ± ۷/۰۲

نتایج آمار توصیفی نشان داد بیشترین میانگین در متغیر عملکرد خانواده در گروه آزمایش و در مرحله پس آزمون و کمترین میانگین عملکرد خانواده در پیش آزمون گروه گواه بوده است (جدول ۳).

**جدول ۳. آمار توصیفی مربوط به عملکرد خانواده در**

**دو گروه آزمایش و گواه**

متغیر	گروه	مرحله	تعداد	میانگین	انحراف معیار
آزمای ش	پیش آزمون	۱۰	۱۴/۱۸۸	۳۲/۰۹	۴

پس آزمون	۱۰	۲۰۸/۶۷	۳/۱۴۲
پیگی ری	۱۰ <td>۱۹۶/۱۵ <td>۲۴/۶۷</td> </td>	۱۹۶/۱۵ <td>۲۴/۶۷</td>	۲۴/۶۷
پیش آزمون	۱۰ <td>۱۴۶/۱۳ <td>۲۶/۴۳</td> </td>	۱۴۶/۱۳ <td>۲۶/۴۳</td>	۲۶/۴۳
پس آزمون	۱۰ <td>۱۵۴/۱۴ <td>۴۰/۴۱</td> </td>	۱۵۴/۱۴ <td>۴۰/۴۱</td>	۴۰/۴۱
پیگی ری	۱۰ <td>۱۵۵/۹۶ <td>۳۸/۶۴</td> </td>	۱۵۵/۹۶ <td>۳۸/۶۴</td>	۳۸/۶۴

برای تحلیل داده‌های این پژوهش از آزمون اندازه‌گیری مکرر استفاده شد. قبل از این آزمون مفروضه‌های آن با استفاده از آزمون لوین، موجلی و گرینهوس-گیسر مورد بررسی قرار گرفت که در ادامه به آنها پرداخته شده است.

**جدول ۴. نتایج پیش فرض آزمون لوین برای متغیر**

**عملکرد خانواده در زمان‌های مختلف**

متغیر	مرحله	F	df1	df2	سطح معنی داری
پیش آزمون	عملکرد خانواده	۰/۱۲۰	۳	۳۵	۰/۹۴۸۰
پس آزمون	عملکرد خانواده	۱/۷۶۰	۳	۳۵	۰/۱۷۳
پیگیری	عملکرد خانواده	۱/۱۱۰	۳	۳۵	۰/۲۴۹

نتایج پیش فرض آزمون لوین نشان داد سطح معنی داری برای رفتار متعارض بالای ۰/۰۵ است، بنابراین می‌توان بیان کرد فرض برای همگنی واریانس‌ها برای متغیرها در سه زمان رعایت شده است (جدول ۴).

جدول ۵. کروویت موجلی برای متغیر عملکرد خانواده

اپسیلون		df		W		سنجه	
لاور-باند	هوتین-فلت	گیرنهوس-گیسر	سطح معنی داری	موجلی	خی دو	موجلی	سنجه
۰/۵۰۰	۰/۸۰۵	۰/۷۱۸	۰/۰۰۱	۲	۱۶/۹۰۹	۰/۶۰۸	عملکرد خانواده

این فرض (کروویت) تأیید شده است. طبق جدول (۶) سطح معنی داری زمان و تعامل زمان × گروه در آزمون شفرسیتی آسامد کمتر از مقدار خطای ۰/۰۵ است بنابراین بین عملکرد خانواده در زمان‌های مختلف (پیش آزمون، پس آزمون و پیگیری) و تعامل زمان × گروه‌های مختلف تفاوت معنی داری وجود دارد (p < ۰/۰۵).

همچنین نتایج آزمون‌های چند متغیره برای اثر مراحل، زمان × گروه (چهار آزمون اثر پیلای، لاندای ویلکز، اثر هتلینگ، بزرگ‌ترین ریشه روی) نیز معنادار بود (p < ۰/۰۵). در ادامه (جدول ۵) به بررسی نتایج آزمون کروویت موجلی می‌پردازد.

جدول ۶. نتایج آزمون محافظه کار گیرنهوس-گیسر تصحیح شده (اثرات درون گروهی) متغیر عملکرد خانواده

در میانگ	در	میانگ	در	میانگ	در
من	سنج	آزمو	جه	ین	مجد
بع	ه	ن	ازا	مجدو	ورانا
		دی	رات		
زما		۴۳		۱/۵۸۴	۰/۵۱۸
ن	عم	۱		۳۷/۳	۰
زما	لک		گرین		
ن	رد	۴۳	هوس		
گ	خان	۱/۰۵۷		۸۵*	۰/۴۳۴
رو	واده	۳۲۹۸	گیسر	۲۶/۱	۰
ه					

با توجه به جدول (۵) مشاهده می‌شود که آزمون موجلی برای عملکرد خانواده کمتر از خطای ۰/۰۵ است (p < ۰/۰۵) که از آزمون گیرنهوس-گیسر استفاده می‌شود (جدول ۶).

طبق نتایج تفاوت عملکرد خانواده در سطح ۰/۰۵ (p < ۰/۰۵) در اثر متغیر زمان، تعامل زمان و گروه اثرات

جدول ۷. نتایج تحلیل واریانس با اندازه گیری های مکرر

بررسی اثرات بین گروهی عملکرد خانواده		مجموع		مجموع		مجموع	
ضر	یب	منع	ه	ت	نوع	آزاد	ی
۰/۹	۰۰۱	۱/۴۶۶*	۳۲۳/۷۶۴	۱			
۷۵	۰/	۳۴۷	۸۳۷۵	عمل			
۲۷۳	۰۰۱	۱/۱۶۹*	۳۱۶/۷۶۲	ت			
۰/	۰/	۳	۴۹	کرد			
			۲۴۰/۳۰۸	گرو			
			۳۵	خانوا			
				ده			
				خطا			

با توجه به نتایج جدول (۷) چون سطح معناداری اثر گروه از ۰/۰۵ کوچک‌تر است نتایج نشان دهنده معنادار بودن اثر گروه بر متغیر عملکرد خانواده است. به این معنی که برای عملکرد خانواده در گروه‌های آزمایش

و گواه در زمان های مختلف تفاوت وجود داشته است. پس برای مشخص شدن میزان تفاوت عملکرد خانواده

گروه ها در هر یک از این زمان ها از آزمون تعقیبی LSD استفاده شد (۸).

جدول ۸. مقایسه زوجی مراحل آزمون (نتایج آزمون تعقیبی LSD)

متغیرها	گروه	میانگین	اختلاف میانگین	خطای انحراف استاندارد	سطح معنی داری	حد پایین	حد بالا
عملکرد خانواده	آزمایش گواه	۲۷,۱۰۰ ۳۰,۹۷۹	-۳,۸۷۸*	۱,۳۰۲	۰,۰۰۵	۵,۵۸۶-	۰,۲۲۶

بر اساس نتایج جدول (۸) آزمون تعقیبی LSD، ملاحظه شد بین پیش آزمون، پس آزمون و پیگیری، بین میانگین نمرات عملکرد خانواده اختلاف معنی داری بین گروه های آزمایش و گواه وجود دارد ( $p < 0,05$ ) البته با توجه به فاصله اطمینان ۹۵ درصد نتایج نشان داد عملکرد خانواده در گروه آزمایش افزایش معنی داری داشت (حد بالا و پایین هر دو مثبت بود).

### بحث و نتیجه گیری

هدف از پژوهش حاضر اثربخشی مداخله مبتنی بر واکاوی مشکلات خانواده های ازدواج مجدد بر عملکرد خانواده در شهرستان خرم آباد بود. نتایج پژوهش نشان داد مداخله مبتنی بر واکاوی مشکلات خانواده های ازدواج مجدد بر بهبود عملکرد خانواده تأثیر مثبت و معناداری داشته است. یافته های پژوهش حاضر با یافته های اردشیری لردجانی و همکاران (۲۳) که اثربخشی درمان مبتنی بر پذیرش و تعهد بر عملکرد خانوادگی و روابط والد- فرزند و والدین دارای کودکان مبتلا به ناتوانی یادگیری را بررسی کردند و اینکه نتایج حاصل از تحلیل داده ها نشان داد که درمان مبتنی بر پذیرش و تعهد بر عملکرد خانوادگی و روابط والد- فرزند و والدین دارای کودکان مبتلا به ناتوانی یادگیری موثر بوده است همخوانی دارد. همچنین با یافته های رضاپور میر صالح و همکاران (۲۴) که اثربخشی درمان مبتنی بر دلبستگی بر عملکرد خانواده مادران دارای سبک دلبستگی ناایمن را بررسی کردند و نتایج نشان داد نمرات کلی و زیرمقیاس های عملکرد خانواده در گروه آزمایش و گواه پس از درمان و

همچنین پس از گذشت یک ماه از درمان (مرحله پیگیری)، تفاوت معناداری وجود داشت همخوانی دارد زیرا در این پژوهش نیز از آموزش روش های ارزیابی عملکرد خانواده بهره برده شد. در تبیین یافته های می توان این طور بیان کرد که سطح عملکرد خانواده در خانواده های ازدواج مجدد در گروه آزمایش نسبت به پیش آزمون افزایش بیشتری نسبت به گروه گواه داشته است و این نشان دهنده اثربخش بودن بسته غنی سازی تدوین شده مبتنی بر ارتباطات در خانواده های ازدواج مجدد بوده است. چون خانواده و عملکرد آن به عنوان یکی از عوامل مهم در پیشگیری و حفظ سلامت افراد آن محسوب میشود و یکی از عواملی که عملکرد خانواده را تحت تأثیر قرار می دهد نوع روابط خاصی است که بین اعضای خانواده، خصوصاً والدین و فرزندان وجود دارد و در خانواده خواننده ها روابطی که والدخواننده ها با اعضای دیگر خانواده بخصوص فرزندخواننده ها دارند تأثیرات مهم بر تکامل سلامتی خانواده خواننده ها دارد. اهمیت این روابط به این دلیل است که تجربیات اولیه ای که در این نهاد شکل می گیرد تأثیر مهمی بر رشد شخصیت و رفتار فرزندخواننده ها و سایر اعضای خانواده در سال های بعدی زندگی خواهد داشت و همچنین میزان عملکرد کلی خانواده را افزایش می دهد از جمله این تجربیات، رابطه ی عاطفی قوی فرزندخواننده با والد خواننده است. رابطه ی عاطفی قوی با والدخواننده از مواردی است که در عملکرد خانواده اثر مثبتی ایجاد می کند، از این رو بهبود روابط والد- فرزندخواننده در این بسته مد نظر محقق قرار گرفت تا بتوان

خانواده‌های ازدواج مجدد را محدود می‌کند. انتخاب نکردن نمونه‌ها به صورت تصادفی زیرا بسیاری از جامعه در دسترس نبود. به لحاظ روان شناختی پیشنهاد می‌شود در راستای بهبود عملکرد خانواده در خانواده‌های ازدواج مجدد از بسته تدوین شده استفاده شود. به لحاظ کاربردی این پژوهش پیشنهاد می‌دهد جهت افزایش عملکرد خانواده در خانواده‌های ازدواج مجدد از این بسته استفاده شود. همچنین پیشنهاد می‌شود به منظور جلوگیری از فروپاشی ارتباطات درون خانوادگی در خانواده‌های بازسازی شده و افزایش درگیری‌های عاطفی پدرخوانده در این خانواده‌ها از این بسته استفاده شود.

### تشکر و قدردانی

نویسندگان بر خود لازم می‌دانند از مراکز مشاور شهر خرم آباد و افراد شرکت کننده در پژوهش تشکر نمایند.

از طریق آن عملکرد عاطفی، درگیری‌های عاطفی، ارتباطات و نقش‌ها را در خانواده‌های ازدواج مجدد افزایش داد. این تحقیق محدودیت‌هایی رودر رو بود که ضعف آموزش پذیری نمونه‌ها به دلیل وفور نمونه‌هایی با سواد پایین که منجر به وقفه در آموزش‌ها می‌شد. قابلیت تعمیم پذیری نتایج که بیشتر به خانواده‌های ازدواج مجدد قابل تعمیم است. ضعف در پذیرش آموزش‌ها برای برخی از خانواده‌ها در آغاز جلسات که مقاومت در بهبود روابط خانواده‌های ازدواج مجدد را در پی داشت. یکی از محدودیت‌ها نبود مقایسه برخی از بسته‌های خانواده درمانی در کنار آموزش‌های بسته تدوین شده بود که می‌توانست روند اثربخشی این بسته را به نحو مطلوب‌تری مشاهده کرد. محدود بودن نمونه به شهر خرم آباد و ضعف قدرت تعمیم پذیری یافته‌ها به سطح گسترده‌تر، با توجه به متغیر عملکرد خانواده در این پژوهش سعی شد از خانواده‌هایی با فرزندخوانده نوجوان و بالاتر به عنوان نمونه آماری استفاده شود، زیرا قابلیت تعمیم پذیری این نتایج به سایر

### Reference

1. Garðarsdóttir Ó, Björnsdóttir B. The Implications of Divorce in late 19Th-and early 20Th-Century Iceland. *Scandinavian Journal of History*. 2018;43(1):91-111.
2. DeGreeff BL, Burnett A. Are You My Grandmother? Constructing and Maintaining Stepgrandparent Identity and Roles. *Communication Quarterly*. 2017;65(5):603-23.
3. Präg P, Choi S, Monden C. Sibship Size in Low-Fertility Countries over the Twentieth Century: Declining Social Disparities. 2018.
4. Lehtipuu O. To remarry or not to remarry? 1 Timothy ۱۴ :۵ in early Christian ascetic discourse. *Studia Theologica-Nordic Journal of Theology*. 2017;71(1):29-50.
5. Grafsky EL, Hickey K, Nguyen HN, Wall JD. Youth disclosure of sexual orientation to siblings and extended family. *Family relations*. 2018;67(1.۶۰-۱۴۷):
6. Thomas LJ, Scharp KM. "A Family for Every Child": Discursive Constructions of "Ideal" Adoptive Families in Online Foster Adoption Photolistings That Promote Adoption of Children from Foster Care. *Adoption Quarterly*. 2017;20(1):44-64.
7. Firmin MW, Markham RL, Pugh KC, Sohn VA, Gentry EN. Outcomes of adoption for Christian adoptive parents: A qualitative study. *Journal of Psychology and Christianity*. 2017;36(1):16.
8. Alogna EH. The impact of training on stepfamily therapy: Chestnut Hill College. ۲۰۱۲ ;
9. Scott J. 10. Conflicting family interests: a challenge for family policy. *Changing Family Dynamics and Demographic Evolution: The Family Kaleidoscope*. 2016:234.
10. Hein S, Tan M, Rakhlin N, Doyle N, Hart L, Macomber D, et al. Psychological and Sociocultural Adaptation of Children Adopted from Russia and their Associations with Pre-Adoption Risk Factors and Parenting. *Journal of Child and Family Studies*. 2017;26(10):2669-80.
11. Samzelius H. The Exchange of Care between Generations in Stepfamilies. *Successful ageing in an interdisciplinary context-popular science presentations*. 2018:170.
12. Pickering JA, Sanders MR. Integrating Parents' Views on Sibling Relationships to Tailor an Evidence-based Parenting Intervention for Sibling Conflict. *Family process*. 2017;56(1):105-25.

13. Langton EG, Boy K. *Becoming an Adoption-Friendly School: A Whole-School Resource for Supporting Children Who Have Experienced Trauma Or Loss-With Complementary Downloadable Material*: Jessica Kingsley Publishers; 2017.
14. Glidden LM. Adopted children with developmental disabilities: Post-placement family functioning. *Children and Youth services review*. 1991;13(5-6):363-77.
15. Tarroja MCH. Preadoption risks, family functioning, and adoption secrecy as predictors of the adjustment of Filipino adopted children. *Adoption Quarterly*. 2015;18(3):234-53.
16. McAdams T, Rijdsdijk F, Neiderhiser JM, Narusyte J, Shaw D, Natsuaki M, et al. The relationship between parental depressive symptoms and offspring psychopathology: evidence from a children-of-twins study and an adoption study. *Psychological medicine*. 2015;45(12):2583-94.
17. Browning S, Artelt E. *Stepfamily therapy: A 10-step clinical approach*: American Psychological Association; 2012.
18. Ganong L, Coleman M. Studying stepfamilies: Four eras of family scholarship. *Family process*. 2018;57(1):7-24.
19. Papernow PL. The stepfamily cycle: An experiential model of stepfamily development. *Family Relations*. 1984;35:55-63.
20. Perry-Fraser C, Fraser R. A qualitative analysis of difficulties on transition days in blended families. *Advances in Applied Sociology*. 2017;7(06):245.
21. Harrison T. *Who am I and why does it matter?: A phenomenological study of adoption, attachment, and identity formation* 2017.
22. Epstein NB, Baldwin LM, Bishop DS. The McMaster family assessment device. *Journal of marital and family therapy*. 1983;9(2):171-80.
23. ardeshiri lordejani F, Faramarzi S, Sharifi T. Effectiveness of acceptance and commitment therapy on family performance and parent-child relationships of the parents of children with learning disability. *JPEN*. 2018; 5 (1) :53-60
24. Rezapour Mirsaleh Y, Eyni E, Ayyin parast N, Heshmati F. The Effectiveness of Attachment-Based Therapy on Family Functioning of Mothers with Insecure Attachment Style. *Clinical Psychology Studies*, 2014; 4 (15): 105-126.

*Original Article***The effectiveness of enriching communication on family function remarried families**

Received: 02/02/2020 - Accepted: 25/02/2020

Gohar souri <sup>1</sup>  
Kourosh Goodarzi <sup>2\*</sup>  
Mehdi Roozbahani <sup>3</sup>

*1 Department of Consultation,  
Borujerd Branch, Islamic Azad  
University, borujerd, Iran.*

*2 Department of Psychology, Borujerd  
Branch, Islamic Azad University,  
borujerd, Iran (Corresponding  
Author).*

*3 Department of Motor Behavior,  
Borujerd Branch, Islamic Azad  
University, borujerd, Iran.*

Email: k.goodarzy@gmail.com

**Abstract**

**Introduction:** Given the high rates of divorce and the necessity of remarriage, the existence of interpersonal and intra-family relationships and its impact on remarriage families performance is undeniable. Due to the importance of the subject, this study aimed to investigate the effectiveness of a communication-enrichment-based intervention on family functioning in remarried families in Khorramabad.

**Methods:** This study was conducted as a pretest-posttest and follow-up study with unequal control group. The statistical population of the study consisted of all remarried families with at least one adopted child (3654 families) in Khoramabad city in 2019. Subjects completed the McMaster Family Function Questionnaire. Parents in the experimental group received 12-sessions in 120-minute of 5 weeks of communication enrichment training. Data analysis was performed using repeated measure analysis in SPSS software version 25.

**Results:** The results showed the effectiveness of communication enrichment package on performance improvement in remarried families.

**Conclusion:** According to the findings, it can be concluded that using the enrichment package of remarriage families can improve family functioning.

**Keywords:** Remarriage Families, Enrichment Package, Family Function, communication enrichment.